

Vergrijzing stuwt omzet Leisure, maar personeelstekort schreeuwt om verbetering productiviteit

In 2019 vertraagde de groei van de sector Leisure, mede door schaarste aan personeel. Voor 2020 en 2021 verwacht ABN AMRO een voortgaande gematigde groei. Toerisme en recreatie profiteren van de stijgende welvaart, de toenemende voorkeur van consumenten voor gemak en luxe en de olopende instroom van buitenlandse toeristen. Dit levert veel banen op, maar de krappe arbeidsmarkt dwingt bedrijven tot beter personeelsbeleid en innovatieve oplossingen om de productiviteit te verhogen.

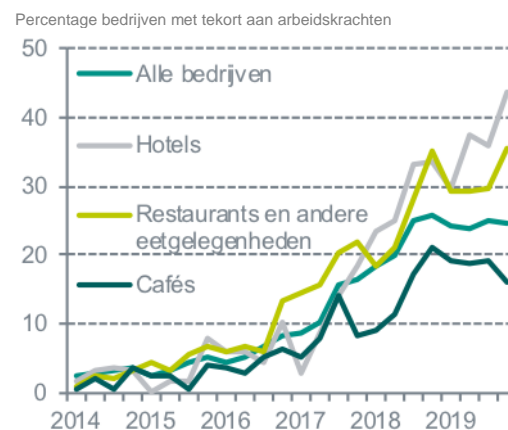
Leisure doet het rustiger aan

De groei van de sector Leisure schakelde in 2019 terug naar een lagere versnelling, na een aantal jaar van robuuste groei. De groei vertraagde van 4,1 procent in 2018 tot 1,5 procent in 2019.¹ Vooral bij restaurants en cafés viel de omzetgroei tegen (tabel 1).

Er schuilen diverse binnenlandse factoren achter deze groeivertraging. Enerzijds heeft de sector steeds meer last van de krappe arbeidsmarkt; schaarste aan personeel belemmerde hotels en restaurants meer dan andere sectoren in hun activiteiten (figuur 1). Anderzijds was het consumentenvertrouwen in 2019 flink lager dan in 2018. Dit is een indicatie dat consumenten het wat rustiger aan deden met geld uit te geven. Daarbij

¹ De toegevoegde waarde in de horeca geldt hier als proxy voor de sector Leisure

Figuur 1: Personeelsschaarste hindert steeds meer hotels en restaurants

Bron: CBS, conjunctuurenquête

veroorzaakte de verhoging van het lage btw-tarief van 6 procent naar 9 procent in januari 2019 een relatief sterke prijsstijging van goederen en diensten (gemiddeld 2,6 procent in 2019 tegen 1,7 procent in 2018). De koopkracht

1. Groei per branche in sector Leisure

	2019	2020	2021
	%-mutaties		
Leisure*	1,5	2,5	2,5
Restaurants	0,6	1,5	1,5
Fastfood	3,5	3,5	3,5
Cafés	-1,0	1,5	1,5
Kantines & catering	1,1	1,5	1,5
Hotels (overnachtingen)	5,8	6,0	6,0
Vakantieparken (overnachtingen)	9,6	3,0	3,0
Campings (overnachtingen)	5,7	3,0	3,0
Travel	6,0	5,0	5,0
Kunst & Cultuur	2,0	1,5	1,5
Bioscopen (bezoek)	6,5	2,0	2,0

Bron: ABN AMRO Sector Advisory

*: op basis van toegevoegde waarde, subsectoren op basis van omzetvolume

2. Kerncijfers Nederlandse economie

	2019	2020	2021
	%-mutaties		
BBP	1,7	0,9	1,2
- Particuliere consumptie	1,4	1,6	1,4
- Overheidsconsumptie	1,5	3,0	1,4
- Investeren	4,9	-1,3	-0,5
- Uitvoer	2,3	1,9	3,0
- Invoer	3,0	2,2	3,1
Consumentenprijzen (HICP)	2,6	1,6	1,6
Werkloosheid (% beroepsbevolking)	3,4	3,7	4,0

Bron: CBS, TR Datastream, prognoses ABN AMRO Economisch Bureau

van de euro daalde vooral in restaurants, cafés en bedrijfskantines, waar de prijzen met gemiddeld 4,6 procent stegen.

Matige groei houdt aan

De vooruitzichten voor verdere groei van de sector Leisure zijn niettemin gunstig, al blijft de groei gematigd. ABN AMRO verwacht zowel in 2020 als 2021 een groei van 2,5 procent voor de sector als geheel (tabel 1). Dit komt vooral omdat de bevolking en de werkgelegenheid verder toenemen, hoewel de positieve invloed van die laatste factor minder sterk zal zijn dan de afgelopen jaren. Daar komt nog bij dat veel consumenten weer meer te besteden hebben, omdat de contractlonen in 2020 sneller stijgen dan in voorgaande jaren. Dit zal een behoorlijke reële loonstijging betekenen, want de inflatie blijft beperkt tot 1,6 procent. Het besteedbaar inkomen stijgt verder ook door lagere belastingen en lastenverlichtingen.

Gemak dient de horeca

Geholpen door de stijgende welvaart kozen Nederlanders de afgelopen decennia steeds meer voor gemak en luxe. Volgens berekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gaf de gemiddelde Nederlander in 1974 nog maar 330 euro uit aan horeca, terwijl dit in 2018 meer dan vijf keer zo veel was: 1.680 euro.

Hoe jonger de generatie, hoe normaler zij het vindt om uit eten te gaan, maaltijden te laten bezorgen of een verre vliegreis te maken. De generaties die zijn geboren na 1980, de zogenoemde millennials en generatie Z, eten het vaakst van alle generaties buiten de deur. Dit blijkt uit onderzoek van Food Service Instituut Nederland, een onafhankelijk kennisplatform. Zij zijn overigens wel vaak te vinden in goedkopere eetgelegenheden, zoals fastfood- en 'all-you-can-eat'-restaurants en foodhallen. Mede daarom besteedt de jongere generatie per horecabezoek minder dan de oudere generatie, die meer verdient. ABN AMRO verwacht dat fastfood de komende twee jaar met 3,5 procent groeit.

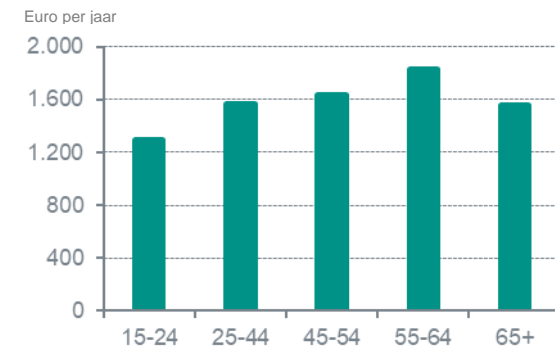
Actieve ouderen stuwen groei Leisure

Hoewel de jeugd de toekomst heeft, dragen vooral oudere generaties de komende jaren bij aan de groei van de bestedingen in de sector Leisure. Dit alleen al vanwege het simpele feit dat hun aandeel in de bevolking toeneemt. Volgens de bevolkingsprognose van het CBS neemt het aantal 55-plussers tussen 2020 en 2030 met bijna 1 miljoen toe tot ruim 6,6 miljoen (een toename van 16 procent), terwijl de groep in de leeftijd tussen 15 en 55 jaar min of meer stabiel blijft (net onder de 9 miljoen).

De groep 55-plussers is om meerdere redenen interessant voor ondernemers in de sector Leisure. Hun inkomen of vermogen is over het algemeen hoger, waardoor ze meer uitgeven in

een restaurant en langer op vakantie gaan dan jongere generaties. Zo besteedt de toerist in de leeftijd van 55 tot 65 per jaar het meest van alle leeftijdsgroepen aan een vakantie: 1.828 euro per jaar (figuur 2). Bovendien zijn de huidige senioren van 55 tot 75 jaar gezonder en actiever dan de vooroorlogse generatie, voor wie uit eten gaan en reizen niet vanzelfsprekend was. Eerder becijferde [ABN AMRO](#) al dat 65-plussers tot 2023 zo'n 100 miljoen euro per jaar extra uitgeven aan vakanties.

Figuur 2: Ouderen geven meer uit aan vakanties dan jongere generaties

Bron: Eurostat

Een ander voordeel voor ondernemers is dat ouderen zorgen voor betere spreiding van het toerisme over het jaar. Omdat de groep 55-plussers vaak niet meer is gebonden aan schoolgaande kinderen of is gepensioneerd, gaan ze vaker dan jongere generaties rondom het hoogseizoen op vakantie of maken ze een uitje op relatief rustige midweekse dagen. Dit

bekent bijvoorbeeld dat vakantiehuisjes buiten het hoogseizoen meer in trek zijn, ook omdat door klimaatverandering het voor- en najaar warmer worden. ABN AMRO verwacht een stijging van het aantal overnachtingen in vakantieparken van 3 procent per jaar.

Tenslotte maakt vergrijzing de toeristische sector iets minder gevoelig voor de economische conjunctuur. Gepensioneerden zijn immers niet afhankelijk van inkomen uit werk en hoeven dus tijdens een recessie niet te vrezen voor verlies van hun baan. Hun toeristische bestedingen zijn dus stabiel.

Buitenlanders steeds belangrijker

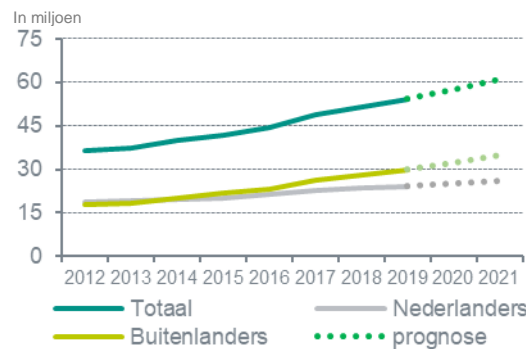
Ook buitenlandse toeristen geven de groei van de sector Leisure een flinke impuls. Sinds 2012 steeg het aantal overnachtingen van buitenlanders in hotels, vakantiehuisjes en campings met gemiddeld 8 procent per jaar. Buitenlandse toeristen nemen inmiddels 55 procent van de hotelovernachtingen voor hun rekening en zijn goed voor zo'n 40 procent van de totale toeristische bestedingen in Nederland.

Buitenlandse toeristen, waarvan het merendeel uit de Europese Unie (EU) komt, vergrijzen ook. In de EU neemt het aantal 55-plussers de komende vijf jaar met ruim 12 miljoen toe, terwijl de leeftijdsgroep tussen 15 en 55 jaar juist met ruim 5,5 miljoen

krimpt. Dit betekent dat er relatief meer behoefte is aan luxere hotels en vakantiehuisjes en minder aan budgethotels.

Nederland blijft de komende jaren profiteren van de groei van het internationale toerisme. Meerdere factoren spelen hierbij een rol. De economische vooruitzichten in de belangrijkste herkomstlanden in Europa zijn gematigd positief. Toeristen van buiten Europa, met name Amerikanen en Aziaten, profiteren van de relatief zwakke euro. En door de toename van de welvaart in opkomende economieën, zoals China en India, groeit het toerisme uit die landen fors. Maar de aantallen uit die landen zijn vooralsnog relatief laag. Tot slot trekt in 2020 een aantal internationale evenementen, zoals de Formule 1, het Eurovisiesongfestival, het EK voetbal en de start van de Ronde van Spanje, buitenlanders naar Nederland.

Figuur 3: Aantal hotelovernachtingen stijgt sterk

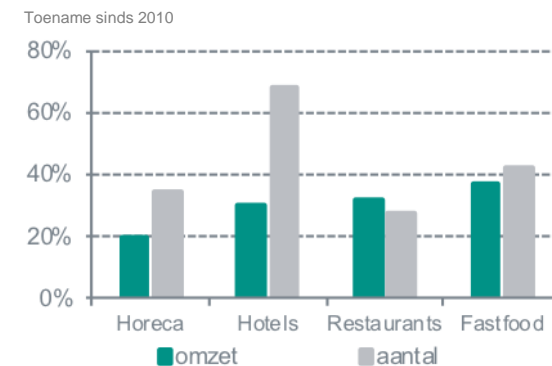
Bron: CBS, ABN AMRO

Tegen deze achtergrond verwacht ABN AMRO voor 2020 en 2021 een groei van 6 procent in het aantal hotelovernachtingen van buitenlandse en binnenlandse toeristen samen; buitenlandse toeristen iets meer en Nederlandse toeristen iets minder (figuur 3).

Rendementen horeca onder druk

Het afgelopen decennium is het aantal horecabedrijven sterk gestegen. Vooral het aantal hotels steeg enorm (figuur 4). Mogelijk dreigt in sommige regio's een overaanbod aan horeca. Door de snelle groei van het aantal bedrijven staat de omzet per locatie onder druk. Consumenten moeten hun bestedingen immers over meer horecagelegenheden verdelen. Een indicatie hiervoor is dat de groei van het omzetvolume in de horeca, 20 procent sinds 2010, achterblijft bij de stijging van het aantal horecabedrijven (34 procent).

Figuur 4: Toename aantal horecabedrijven en omzet in afgelopen decennium

Bron: CBS

Bovendien stijgen de kosten voor horecabedrijven door de krappe arbeidsmarkt en nieuwe regelgeving, waardoor net als in 2019 de prijzen in de horeca behoorlijk kunnen stijgen. De cao-lonen in de horeca stegen in 2019 met 3,1 procent, de sterkste stijging van alle sectoren. Daarnaast stijgen de kosten van flexibele contracten vanwege de [Wet Arbeidsmarkt in Balans](#) (WAB). Deze wet raakt de horeca in het hart, omdat maar liefst de helft van alle werknemers in deze sector een flexibel contract heeft, het hoogste aandeel van alle sectoren. De branche berekent deze extra kosten waarschijnlijk door aan de gast. ABN AMRO verwacht dat horecaondernemers hun prijzen tot wel 3 procent moeten verhogen om de extra kosten van de WAB op te kunnen vangen.

Verhogen productiviteit is noodzaak

Enkel meer loon bieden is geen houdbare oplossing voor het schreeuwend tekort aan personeel. Om te kunnen blijven groeien is het voordeliger om te zoeken naar mogelijkheden om de arbeidsproductiviteit te verbeteren, bijvoorbeeld door slim gebruik te maken van de mogelijkheden van digitalisering en door beleid te voeren waarmee personeel langer voor de sector wordt behouden. Het personeelsverloop in de horeca is immers hoog, niet alleen vanwege het lage salaris, maar ook door gebrek aan loopbaankansen. Inzetten op

behoud van personeel kan restaurants en hotels tot 7 procent meer marge opleveren, zo [blijkt uit onderzoek van ABN AMRO](#). Het werven en inwerken van nieuwe medewerkers kost immers geld en ondermijnt de productiviteit.

ABN AMRO Sector Advisory

Contactpersoon voor deze publicatie:

Paul Metzmakers, Sectoreconoom Retail en Leisure

Tel. 06 – 83 13 44 19

paul.metzmakers@nl.abnamro.com

ABN AMRO Sector Advisory

	Sander van Wijk	Hoofd Sector Advisory	sander.van.wijk@nl.abnamro.com	Industrie	David Kemps	Sector Banker	david.kemps@nl.abnamro.com
	Franka Rolvink-Couzy	Hoofd Sector Research	franka.rolvink@nl.abnamro.com		Albert Jan Swart	Sector Econoom	albert.jan.swart@nl.abnamro.com
	Rishma Hoeba	Secretaresse	rishma.hoeba@nl.abnamro.com		Alexander Goense	Sector Analist	alexander.goense@nl.abnamro.com
Agrarisch	Pierre Berntsen	Sector Banker	pj.berntsen@nl.abnamro.com	Transport & Logistiek	Bart Banning	Sector Banker	bart.banning@nl.abnamro.com
	Jan de Ruyter	Sector Banker	jan.de.ruyter@nl.abnamro.com		Albert Jan Swart	Sector Econoom	albert.jan.swart@nl.abnamro.com
	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com		Bram van Amerongen	Sector Analist	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com
	Martijn Leguijt	Sector Analist	martijn.leguijt@nl.abnamro.com				
Food	Rob Morren	Sector Banker	rob.morren@nl.abnamro.com	Bouw	Petran van Heel	Sector Banker	petran.van.heel@nl.abnamro.com
	Nadia Menkveld	Sector Econoom	nadia.menkveld@nl.abnamro.com		Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com
	Martijn Leguijt	Sector Analist	martijn.leguijt@nl.abnamro.com		Casper Wolf	Sector Analist	casper.wolf@nl.abnamro.com
TMT	Vacature	Sector Banker	Vacature	Vastgoed	Petran van Heel	Sector Banker	petran.van.heel@nl.abnamro.com
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com		Madeline Buijs	Sector Econoom	madeline.buijs@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analist	justine.vijver@nl.abnamro.com		Casper Wolf	Sector Analist	casper.wolf@nl.abnamro.com
Zakelijke diensten	Han Mesters	Sector Banker	han.mesters@nl.abnamro.com	Healthcare	Anja van Balen	Sector Banker	anja.van.balen@nl.abnamro.com
	Kasper Buiting	Sector Econoom	kasper.buiting@nl.abnamro.com		Laura Kranenburg	Sector Analist	laura.kranenburg@nl.abnamro.com
	Justine Vijver	Sector Analist	justine.vijver@nl.abnamro.com				
Retail	Henk Hofstede	Sector Banker	henk.hofstede@nl.abnamro.com	Energie	Arnold Mulder	Sector Banker	arnold.mulder@nl.abnamro.com
	Paul Metzmakers	Sector Econoom	paul.metzmakers@nl.abnamro.com		Alexander Goense	Sector Analist	alexander.goense@nl.abnamro.com
	Ward van der Stee	Sector Analist	ward.van.der.stee@nl.abnamro.com				
Leisure	Stef Driessen	Sector Banker	stef.driessen@nl.abnamro.com	Thema's	Sonny Duijn	Sector Econoom	sonny.duijn@nl.abnamro.com
	Paul Metzmakers	Sector Econoom	paul.metzmakers@nl.abnamro.com		Bram van Amerongen	Sector Analist	bram.van.amerongen@nl.abnamro.com
	Ward van der Stee	Sector Analist	ward.van.der.stee@nl.abnamro.com				

Disclaimer

De in deze publicatie neergelegde opvattingen zijn gebaseerd op door ABN AMRO betrouwbaar geachte gegevens en informatie. Noch ABN AMRO, noch functionarissen van de bank kunnen aansprakelijk worden gesteld voor in deze publicatie eventueel aanwezige onjuistheden. De weergegeven opvattingen en prognoses houden niet meer in dan onze eigen visie en kunnen zonder nadere aankondiging worden gewijzigd. Het gebruik van tekst en/of cijfers uit deze publicatie is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Teksten zijn afgesloten op 21 januari 2020